

Vergaderjaar 2017–2018

33 037

Mestbeleid

M

VERSLAG VAN EEN NADER SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 6 juli 2018

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit¹ hebben kennisgenomen van de brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 25 mei 2018² in reactie op de brief van de commissie van 19 maart 2018. Naar aanleiding hiervan is op 22 juni 2018 een brief gestuurd aan de Minister.

De Minister heeft op 6 juli 2018 gereageerd met een gedeeltelijke beantwoording; alleen de nadere vragen betreffende het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn. Direct na het zomerreces zal de Minister de gestelde vragen over mestfraude beantwoorden. Zij zal de Kamer dan tevens informeren over de stand van zaken aangaande de aanpak van mestfraude.

De commissie brengt bijgaand verslag uit van het gevoerde nader schriftelijk overleg.

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
De Boer

¹ Samenstelling:

Nagel (50PLUS), Ten Hoeve (OSF), Huijbregts-Schiedon (VVD), Koffeman (PvdD), Kuiper (CU), Schaap (VVD), Flierman (CDA), Ester (CU), Vos (GL), Kok (PVV) (*vice-voorzitter*), P. van Dijk (PVV), Gerkens (SP) (*voorzitter*), Atsma (CDA), N.J.J. van Kesteren (CDA), Reuten (SP), Pijlman (D66), Prast (D66), Van Rij (CDA), Schalk (SGP), Schnabel (D66), Verheijen (PvdA), Klip-Martin (VVD), Overbeek (SP), De Bruijn-Wezeman (VVD), Van der Sluijs (PVV), Van Zandbrink (PvdA), Fiers (PvdA)

² Zie verslag schriftelijk overleg: *Kamerstukken I*, 2017–2018, 33 037, K.

BRIEF VAN DE VOORZITTER VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT/LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKWALITEIT

Aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Den Haag, 22 juni 2018

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (EZK/LNV) hebben met belangstelling kennisgenomen van uw brief van 25 mei 2018³ in reactie op de brief van de commissie van 19 maart 2018. De leden van de fracties van **SP**, **PvdA**, **GroenLinks** en **Partij voor de Dieren** hebben naar aanleiding hiervan nog de volgende vragen en opmerkingen. De leden van de fracties van SP, PvdA en GroenLinks hebben kennisgenomen van het op 15 juni jl. voorgehangen ontwerpbesluit in verband met de uitvoering van het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn 2018–2021.⁴ Deze leden wensen zich het recht voor te behouden, kort nadat zij antwoorden op onderstaande vragen hebben ontvangen, vragen te stellen over het op 15 juni het door u voorgehangen ontwerpbesluit.

Inleiding

De leden van de **SP**-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van uw beantwoording op de vragen over plan van aanpak mestfraude. Zij hebben naar aanleiding hiervan nog een aantal nadere vragen.

De leden van de fractie van de **Partij van de Arbeid** danken u voor de beantwoording van de vragen. Zij hebben op onderdelen nog nadere vragen. Daarnaast wordt een aantal niet beantwoorde vragen herhaald.

De leden van de **GroenLinks**-fractie danken u voor de beantwoording. Ze hebben nog een aantal nadere vragen.

De leden van de **Partij voor de Dieren**-fractie hebben met belangstelling kennis genomen van uw beantwoording. Zij hebben hierover een aantal aanvullende vragen.

Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie

De leden van de SP-fractie lezen met instemming uw herhaaldelijke melding dat u «zich onverminderd inzet voor toezicht en handhaving.» Wat kunt u vertellen over de huidige stand van zaken van toezicht en handhaving? Is er uitbreiding van capaciteit en financiële inzet? Zo ja, hoeveel? Hoe groot is de handhavingscapaciteit? Is er handhavingsbeleid van de opsporings-/ handhavingsdienst geformuleerd of is daar een voornemen toe? Zou u indien beschikbaar dit beleid kunnen verstrekken? Indien aanwezig, wordt het handhavingsbeleid nog aangepast of is het aangepast? Hoe groot was de kans op een onverwachte controle voor de fraude aan het licht kwam, en hoe groot is die nu? Geldt dit alleen in Brabant en Limburg, en wellicht in het gebied in Gelderse Vallei/Veluwe waarover u het had in uw schriftelijke beantwoording, of ook in de rest van Nederland? Hoeveel controles zijn er uitgevoerd sinds de fraude aan het licht kwam, en hoeveel controles werden er in voorgaande jaren in een zelfde periode uitgevoerd?

³ Zie verslag schriftelijk overleg: *Kamerstukken I*, 2017–2018, 33 037, K.

⁴ *Kamerstukken I*, 2017–2018, 33 037, L.

De sector heeft een aantal maanden nodig om de aangekondigde maatregelen, zoals de gedragscode, te realiseren. We zijn nu een aantal maanden verder; wat is nu de stand van zaken? Wanneer mogen wij een uitgewerkt plan van de sector verwachten?

De leden van de SP-fractie hebben in de eerste schriftelijke vragenronde vragen gesteld over controles en sanctionering. U geeft hier geen heel duidelijke antwoorden op. Hoe stelt u zich uiteindelijk het «robuuste stelsel met effectievere handhaving» voor?

In uw antwoord op de vraag van de leden van de SP-fractie over wat er gebeurt met subsidies voor frauderende bedrijven meldt u dat de provincie Noord-Brabant «onderzoekt hoe zij via de Wet Bibob of anderszins agrarische fraudeurs in beeld kan krijgen en welke gepaste maatregelen de provincie vervolgens kan toepassen bij vergunningverlening, subsidieverlening, opdrachtverlening/inkoop en vastgoedtransacties.»⁵ Bent u bereid deze Kamer op de hoogte te houden van de voortgang van dit proces?

Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdA-fractie

De leden van de PvdA-fractie constateren dat u geen duiding kunt geven van de omvang van de fraude. U stelt in uw brief van 22 december jl.⁶ dat u gaat verkennen hoe de fraudeprikkel verder kan worden weggenomen. Kunt u inzicht geven in het te verkrijgen voordeel van de fraudepraktijken bijvoorbeeld met enkele voorbeelden van verschillende veehouderijbedrijven en -sectoren? Graag ontvangen deze leden de informatie die daarover in gesprekken met de Wageningen Economic Research is opgedaan. Zij vragen u naar uw concrete ambitie waar het gaat om het terugdringen van de fraudeprikkel. Uit uw reactie in uw schrijven van 25 mei 2018 blijkt dat u de fraudeprikkel wil verkleinen, enerzijds door een verbetering van de cultuur in de sector en anderzijds door stelselwijziging waarbij de pakkans wordt vergroot.

U bent het met de leden van de PvdA-fractie eens dat vergroting van het mestoverschot de afzetkosten en daardoor de fraudeprikkel vergroot. De mestproductie is daarom gemaximeerd, stelt u. Deze leden vragen of u inzicht kunt geven in de mate van verlaging van de fraudeprikkel bij het verkleinen van het mestoverschot. Kunt u ook inzicht geven in de inkomens- en schuldpositie van bedrijven in de varkenshouderij? Wat is het effect van een slechte inkomsten en schuldpositie op de fraudeprikkel? Welke kwantitatieve doelstelling ten aanzien van de fraudeprikkel streeft u na, gelet op het voornemen uit het regeerakkoord inzake sanering varkenshouderij?

U stelt dat u geen vergroting wil van het mestoverschot in verband met de fraudeprikkel. Na de afschaffing van de superheffing en de melkquotering is het aantal dieren in de melkveehouderij toegenomen en is het «mest-plafond» voor de sector snel opgevuld. Deelt u de mening van deze leden dat de fraudeprikkel daardoor in de afgelopen jaren is toegenomen? U stelt dat de voorwaarden voor het verkrijgen van rechten vanuit de fosfaatbank mogelijk een bijdrage levert aan het verkleinen van het mestoverschot en daarmee de fraudeprikkel. Met de nieuwe fosfaatregels kan uitbreiding van bedrijven alleen grondgebonden plaatsvinden. De leden van de PvdA-fractie vragen u wat uw eindambitie is waar het gaat om het terugdringen van het mestoverschot in de melkveehouderij. Hoe

⁵ Zie verslag schriftelijk overleg: *Kamerstukken I*, 2017–2018, 33 037, K, pagina 15.

⁶ *Kamerstukken I*, 2017–2018, 33 037, J.

ziet het tijdspad eruit? Is dat grondgebondenheid van alle bedrijven? Zo neen, waarom niet?

Door de sector is het plan van aanpak «Samen werken in een eerlijke keten» opgesteld. Deze leden vragen u of de uitvoering van dit plan zich direct richt op het reduceren van de fraudeprikkel. Zo ja, in welke mate? Wat is daarbij het concrete doel? Zo neen, waarom niet? Dit plan van aanpak wordt door de NVWA als onvoldoende SMART beoordeeld. Zijn er afspraken gemaakt over de termijn waarop dit plan van aanpak een handhavingstoets moet doorstaan? Is er een stok achter de deur opgesteld en gecommuniceerd wanneer dit niet tijdig is afgerond?

U geeft aan dat het door de sector op te stellen certificeringssysteem onafhankelijk dient te worden getoetst. Hoe wilt u die toetsing vormgeven? Is daarbij een rol voor het OM weggelegd? Zo nee, waarom niet?

Over mestverwerking stelt u dat u in de praktijk veelbelovende initiatieven ziet. Er zijn sinds 1990 vele initiatieven voor mestverwerking gekomen en gegaan. Kunt u duiden waarom de huidige initiatieven de verwachting rechtvaardigen dat zij de noodzakelijke bijdrage zullen geven? Wat is daarbij de te verwachten omvang en het tijdspad van effectuering? Is de daarmee gepaard gaande reductie van het mestoverschot voldoende – en op tijd – om de fraudeprikkel afdoende weg te nemen en de waterkwaliteit op tijd te laten voldoen aan de wettelijke criteria? Wat betekent een ontbrekende mestverwerkingscapaciteit voor de fraudeprikkel? En kunt u op basis van actuele informatie bevestigen dat de noodzakelijke capaciteit, met name in de overschotgebieden, op orde is? Zo niet, wat betekent dat voor de mestfraude, zo vragen de leden van de PvdA-fractie.

Heeft de term «veelbelovende» bij de initiatieven bij mestverwerking ook betrekking op het draagvlak bij de omwonenden?

Bij een deel van de mestverwerking wordt uit drijfmest een – te exporteren – dikke fractie gemaakt. De rest, de zogenaamde dunne fractie, blijft in Nederland. Acht u dit een wenselijke ontwikkeling gezien de terugloop van het gehalte organische stof in de bodem in Nederland in het licht van de bodemvruchtbaarheid en (opvang van) klimaatregens en de vanuit klimaat perspectief gewenste binding van C (koolstof) in de bodem?

Beschouwt u de motie Van der Vlies c.s.⁷ als een randvoorwaarde bij het opstellen van het volgend actieprogramma? In het zesde actieprogramma kiest u maatregelen die haalbaar zijn, zonder grote economische impact. Tegelijk stelt u dat het halen van doelen in 2027 forse ingrepen zal vereisen. U wilt nog niet vooruitlopen op de maatregelen in het Zevende actieprogramma. De leden van de PvdA-fractie vinden dat u boeren helderheid moet bieden over de uitgangspunten en wettelijke randvoorwaarden op middellange termijn om daarmee voldoende zekerheid te bieden voor de ondernemers bij de inrichting en investeringen voor de middellange termijn. Deelt u deze opvatting? Zo niet, waarom niet? Zo ja, welke betekenis heeft dat voor de herbezinning van het mestbeleid?

Aan Nederland is de derogatie verleend voor slechts twee jaar. Aan welke criteria moet de Nederlandse wetgever voldoen voordat een volgende derogatie kan worden aangevraagd?

⁷ Motie-Van der Vlies c.s. om te voorkomen dat de Kaderrichtlijn Water tot (nog meer) lastenstijgingen leidt, *Kamerstukken II*, 2006–2007, 27 625, 92.

U stelt dat de gevolgen van een verschuiving van de consumptie van dierlijke naar plantaardige consumptie als gevolg van het klimaatbeleid voor de veehouderij in Europa en in Nederland niet eenduidig zijn. Kunt u dit toelichten? Wat zijn de wettelijke randvoorwaarden die volgen uit het klimaatbeleid ten aanzien van de landbouwsector? Wanneer kan helderheid daarover verwacht worden?

Biologische en andere bedrijven die geen mestoverschot veroorzaken, zijn niet ontzien bij de recente kortingsmaatregelen in het kader van de fosfaatregelgeving. De leden van de PvdA-fractie vragen waarom u deze bedrijven niet heeft ontzien. Welk perspectief biedt u deze bedrijven in de toekomst om gevrijwaard te worden van generieke maatregelen bijvoorbeeld bij de maatregelen bij het volgende Zevende actieprogramma?

Bedrijven die willen uitbreiden dienen fosfaatrechten te verkrijgen uit de fosfaatbank. Is dat ook aan de orde voor bedrijven die na uitbreiding ver onder de norm blijven? Zo ja, hoe verhoudt zich dat tot het principe dat de vervuiler betaalt (en de niet-vervuiler niet)?

Bedrijven die een uitstoot kennen van boven de 50 milligram nitraat per liter, kunnen in aanmerking komen voor derogatie. Hoeveel bedrijven betreft het (ongeveer)? En hoe verhoudt zich dat tot de doelstelling van de Nitraatrichtlijn? Hoe verhoudt zich dat tot het principe «de vervuiler betaalt»? En wanneer de Europese Commissie daarvoor de ruimte geeft, heeft u hierin een eigen verantwoordelijkheid van afweging? Welke uitstraling heeft deze mogelijkheid op de door u noodzakelijk geachte cultuuromslag in de sector?

Waarom wordt bij het verlenen van de toestemming van derogatie op bedrijfsniveau door de regering de motie-Reuten (SP) c.s. over een wijzigingswet betreffende grondgebondenheid⁸ niet betrokken? Is er een verantwoordelijkheid bij de uitvoering van de Kader Richtlijn Water (KRW) bij de provincie en/of regionaal waterbeheerder die voortvloeien uit de meststoffenwetgeving? Bent u bereid over de toestemming van derogatie voor een bedrijf vooraf advies te vragen aan de provincies en/of regionaal waterbeheerders? De leden van de PvdA-fractie vragen of u bereid bent de compartimentering van de mestoverschotgebieden in de toekomst op basis van een advies van de betrokken provincies te herzien om cumulatie van mestoverschotten te beperken.

Vragen en opmerkingen van de leden van de GroenLinks-fractie

Op de vragen van de leden van de GroenLinks-fractie naar een intensievere aanpak en inzet van de overheid qua toezicht, opsporing, handhaving en sancties, antwoordt u dat aanpak van de mestfraude niet enkel via handhaving kan, omdat dit een handhaver per mesttransport zou vragen. Deze leden vragen u nogmaals om een antwoord op deze vraag. Om de prikkel tot mestfraude weg te nemen zal de pakkans immers vergroot moeten worden en de straffen c.q. boetes verhoogd, zo menen zij. Bent u dit met hen eens? Handhaving is niet alleen een kwestie van inzet van handhavers, maar ook van slimmere methoden en inzet van nieuwe technologieën. Graag een reactie. Zult u meer investeren in slimmere handhaving van mestfraude en voldoende capaciteit en financiële middelen om dat mogelijk te maken? Is het jaarverslag 2017 van de NVWA, waaruit blijkt dat de naleving van de regelgeving onder intermediairs slechts 50% is, voor u reden tot extra maatregelen? Zo nee, waarom niet?

⁸ Kamerstukken I, 2014–2015, 33.979, G.

De Algemene Rekenkamer stelt in de verantwoordingsstukken 2017 dat de NVWA vooruitgang heeft geboekt op het gebied van risicogericht toezicht, maar blijft de capaciteit bij de NVWA onvoldoende vinden. Graag uw reactie hierop. U geeft aan voornemens te zijn middelen beschikbaar te stellen om de (data) technologie bij RVO.nl en NVWA voor toezicht, handhaving en risicoanalyse in te richten met de meest recente (data)technologische mogelijkheden. Graag uw toelichting over de concrete invulling van dit voornemen. Is al bekend welke financiële middelen beschikbaar zijn?

De NVWA oordeelde eerder dat het plan van aanpak mestfraude niet voldoende SMART was, en de prikkel tot fraude niet wegnam. U gaf in uw reactie daarop aan dat u iedere drie maanden zou bespreken of de doelen tijdig gehaald worden en of het plan van aanpak SMART wordt uitgewerkt. Graag horen de leden van de GroenLinks-fractie wat de resultaten van deze driemaandelijke bespreking zijn.

De derogatie voor de Nitraatrichtlijn is slechts voor twee jaar verleend, in plaats van vier jaar. Graag uw reactie hierop. Deelt u de analyse van deze leden dat de Europese Commissie niet gerust is op de effectiviteit van het door Nederland ingediende programma? Betekent dit dat de kritiek van de Commissie m.e.r. op de Nederlandse plannen gedeeld wordt door de Europese Commissie? Welke consequenties verbindt u aan het toekennen van een derogatie voor slechts twee jaar? Met name voor uitspoelingsgevoelige zand- en lössgronden is de aanpak onvoldoende om aan de Nitraatrichtlijn te voldoen. Zult u eerder dan medio 2019, zoals u in antwoorden aangaf, met extra maatregelen komen om aan de voorwaarden voor derogatie voor de Nitraatrichtlijn te voldoen?

U geeft in de beantwoording aan dat u voor de zomer met een visie op landbouw en natuur in Nederland zal komen. Wanneer kunnen de leden die visie verwachten?

Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie

U geeft aan dat u van mening bent dat de zelfregulering in de sector noodzakelijk is, omdat de sector zelf verantwoordelijkheid moet nemen om de breed voorkomende fraude aan te pakken. U verwees hier ook naar toen de leden van de PvdD-fractie vroegen hoe de sector zelf een certificeringssysteem zal opzetten om te garanderen dat ondernemers «zuiver handelen», zoals gesteld in de eerdere brief.⁹ Maar de verantwoordelijkheid voor het aanpakken van fraude kan naar de mening van deze leden niet verward worden met het leggen van de verantwoordelijkheid voor certificatie bij de sector. De sector zou absoluut de verantwoordelijkheid moeten krijgen om van haar eigen fouten te leren. Maar de uiteindelijke beoordeling zou van een andere, onafhankelijke partij moeten komen, zoals ook de slager bij voorkeur niet zijn eigen vlees keurt. Deelt u de mening dat het hier om twee verschillende vormen van «de sector zelf verantwoordelijkheid laten nemen» gaat die onmogelijk met elkaar verward kunnen worden?

U geeft aan dat extra capaciteit inzetten op handhaving en toezicht houden het fraudevraagstuk niet zal oplossen, omdat dit op zichzelf de fraudeprikkel niet weg zal nemen. Hiervan getuigt niet alleen de fipronil-affaire, maar ook de mestfraude en de terugkerende fosfaatdiscussie in de melkveehouderij. Zonder strikte handhaving blijkt dat de regels keer op keer niet worden nageleefd. De sector heeft er in de afgelopen jaren bij herhaling blij van gegeven dat de fraudeprikkel in het algemeen moeilijk

⁹ Zie verslag schriftelijk overleg: Kamerstukken I, 2017–2018, 33 037, K, pagina 31.

te weerstaan is. Het verkennen van het wegnemen van de fraudeprikkel is, volgens u, een belangrijk onderdeel van de herbezinning rond het mestbeleid. De voor de hand liggende oplossing – het inkrimpen van de veestapel – wordt niet als zodanig herkend en erkend. Er wordt daarom nog nagedacht over andere oplossingen om de sector minder fraudegevoelig te maken. De leden van de Partij voor de Dieren-fractie constateren dat er in de praktijk geen substantiële extra handhaving komt én geen oplossing voor de fraudeprikkel: kunt u aangeven waarom u niet overgaat tot maatregelen om fraude actief te voorkomen via toezicht en handhaving? Zou er niet ten minste moeten worden ingezet op extra capaciteit in de handhaving, zolang er nog niet bepaald is hoe de fraudeprikkel wordt weggenomen?

Hoe rechtvaardigt u het keer op keer offeren van grote aantallen gezonde dieren aan een kennelijk falend systeem dat gedreven wordt door perverse prikkels, een «race to the bottom» en een hevige concurrentiestrijd tussen «communities» en agrarische gezinsbedrijven? Kunt u aangeven hoeveel agrarische gezinsbedrijven in de afgelopen vijftig jaar gestopt zijn en hoe de ontwikkeling van het aantal dieren per bedrijf in diezelfde periode is geweest?

In 2005 heeft Staatssecretaris Van Geel in antwoord op kamervragen al laten weten dat vlees (en daarvan afgeleid zuivel) tot de meest milieubelastende onderdelen van ons voedselpakket behoren. Sindsdien zijn er tal van rapporten verschenen van adviesorganen van de regering die constateren dat mestoverschotten leiden tot ernstige klimaatschade, schade aan de biodiversiteit en aantasting van natuur en volksgezondheid. Deelt u de opvatting dat slechts een drastische, structurele inkrimping van de veestapel soelaas kan bieden voor de genoemde problemen en dat de vrije markt amoreel is en deze problemen niet oplost? Bent u bereid sturing te geven aan een proces van structurele inkrimping van de veestapel als maatregel tegen de genoemde problemen? Zo nee, waarom niet? Zo ja, op welke termijn en wijze, zo vragen de leden van de Partij voor de Dieren-fractie.

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zien uw reactie met belangstelling tegemoet en ontvangen deze graag uiterlijk 6 juli 2018.

Voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
A.M.V. Gerkens

BRIEF VAN DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKwaliteit

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 6 juli 2018

Op 20 juni jl. hebben de leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (EZK/LNV) nadere vragen gesteld inzake de aanpak van mestfraude en het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn. Deze leden hebben daarbij aangegeven zich het recht voor te behouden, kort nadat zij antwoorden op de vragen hebben ontvangen, vragen te stellen over het op 15 juni het voorgehangen ontwerpbesluit aangaande de implementatie van maatregelen uit het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn.

Hierbij stuur ik uw Kamer de beantwoording van de vragen betreffende het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn. Direct na het komende zomerreces informeer ik uw Kamer over de stand van zaken aangaande de aanpak van mestfraude, zoals ik dan ook de Tweede Kamer zal informeren. De beantwoording van de door u gestelde nadere vragen over mestfraude zal ik gelijktijdig met die brief over de stand van zaken aan u toezenden, zodat u over het totaalbeeld bent geïnformeerd. Ik wil u verzoeken de voorhangperiode niet op te houden voor dit deel van de beantwoording, aangezien het voorgehangen ontwerpbesluit geen maatregelen aangaande de aanpak van mestfraude behelst.

De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
C.J. Schouten

Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdA-fractie

Vraag 1

U stelt dat de voorwaarden voor het verkrijgen van rechten vanuit de fosfaatbank mogelijk een bijdrage levert aan het verkleinen van het mestoverschot en daarmee de fraudeprikkel. Met de nieuwe fosfaatregels kan uitbreiding van bedrijven alleen grondgebonden plaatsvinden. De leden van de PvdA-fractie vragen u wat uw eindambitie is waar het gaat om het terugdringen van het mestoverschot in de melkveehouderij. Hoe ziet het tijdspad eruit? Is dat grondgebondenheid van alle bedrijven? Zo neen, waarom niet?

Antwoord

Het is niet correct dat groei alleen grondgebonden plaats kan vinden. Bij het verkrijgen van rechten uit de fosfaatbank is grondgebondenheid inderdaad een voorwaarde en op die manier wordt grondgebondenheid gestimuleerd. Alle en dus niet alleen niet-grondgebonden ondernemers kunnen echter buiten de fosfaatbank om fosfaatrechten kopen en op die manier hun bedrijf laten groeien. Deze groei moet plaatsvinden binnen de kaders van de Meststoffenwet.

De PvdA-fractie vraagt mij naar mijn eindambitie. Daarvoor wil ik u verwijzen naar de visie Landbouw en Natuur die ik na de zomer zal presenteren. Daarnaast heb ik een fundamentele herbezinning op het mestbeleid aangekondigd. In dat kader zullen onder meer het mestoverschot en grondgebondenheid gezien worden.

Vraag 2

Over mestverwerking stelt u dat u in de praktijk veelbelovende initiatieven ziet. Er zijn sinds 1990 vele initiatieven voor mestverwerking gekomen en gegaan. Kunt u duiden waarom de huidige initiatieven de verwachting rechtvaardigen dat zij de noodzakelijke bijdrage zullen geven? Wat is daarbij de te verwachten omvang en het tijdspad van effectuering?

Antwoord

De totale mestverwerkingscapaciteit in Nederland is gegroeid van rond 15 miljoen kg fosfaat in 2000 naar 52,5 miljoen kg fosfaat in 2016. Deze groei is stabiel en nodig om de inperking van de plaatsingsruimte in Nederland, die nodig is om de waterkwaliteitsdoelen te behalen, op te vangen. Ik blijf dan ook een rol voor mestverwerking zien in het mestbeleid. Dat kan gaan om initiatieven die nieuwe innovatieve mestverwerkingsproducten produceren die kunstmest kunnen vervangen. Anderszins om hoogwaardige meststoffen te exporteren naar akkerbouw-regio's, die nu beperkt gebruik maken van dierlijke mest en waar deze meststoffen een waardevolle aanvulling kunnen zijn op de plantenvoeding.

De meest recente inventarisatie mestverwerkingscapaciteit is van september 2017. In deze inventarisatie is vastgesteld dat de operationele mestverwerkingscapaciteit van verwerkers in 2016 37,6 miljoen kg fosfaat bedroeg. In 2017 verwachten de verwerkers op een verwerkingscapaciteit uit te komen van 40,3 miljoen kg fosfaat.

Naast verwerking van mest vindt export van onbehandelde mest en champost plaats. Inclusief de export van onbehandelde mest en champost bedroeg de totale hoeveelheid verwerking en export van dierlijke mest 52,5 miljoen kg fosfaat in 2016.

Vraag 3

Is de daarmee gepaard gaande reductie van het mestoverschot voldoende – en op tijd – om de fraudeprikkel afdoende weg te nemen en de waterkwaliteit op tijd te laten voldoen aan de wettelijke criteria? Wat betekent een ontbrekende mestverwerkingscapaciteit voor de fraudeprikkel? En kunt u op basis van actuele informatie bevestigen dat de noodzakelijke

capaciteit, met name in de overschotgebieden, op orde is? Zo niet, wat betekent dat voor de mestfraude, zo vragen de leden van de PvdA-fractie.

Antwoord

Van de totale mestverwerkingscapaciteit bevindt zich 11% in regio Oost, 39% in regio Zuid en 50% in regio Overig. De verwerkingscapaciteit in regio Overig kan met name worden toegeschreven aan enkele grote mestverwerkers. Van alle concentratiegebieden bevindt het grootste aantal mestverwerkers en de grootste hoeveelheid verwerkingscapaciteit zich in concentratiegebied Zuid. De operationele verwerkingscapaciteit in gebied Oost is ten opzichte van vorige inventarisaties wel duidelijk gegroeid.

Er is voldoende mestverwerkingscapaciteit om te voldoen aan de eisen die in de Meststoffenwet gesteld worden. Er is echter nog onvoldoende hoogwaardige mestverwerkingscapaciteit, die dierlijke mest omzet naar hoogwaardige meststoffen. Voor hoogwaardige meststoffen zijn er meer kansen op de afzetmarkt, wat kan leiden tot meer afzet, lagere afzetkosten en daardoor een lagere fraudeprikkel waardoor de waterkwaliteit verder zal verbeteren.

Ik verwacht dat de ontwikkeling naar deze hoogwaardige verwerking zich in de komende jaren zal doorzetten. Er is een aantal veelbelovende technieken om hoogwaardige meststoffen te produceren uit dierlijke mest die vrijwel identiek zijn aan kunstmest. De Europese Commissie doet momenteel in het project SAFEMANURE onderzoek naar criteria om deze meststoffen uit dierlijke mest niet meer als dierlijke mest aan te merken, waardoor op termijn kunstmestvervanging ook volgens de Nitraatrichtlijn mogelijk zou moeten worden.

Vraag 4

Heeft de term «veelbelovende» bij de initiatieven bij mestverwerking ook betrekking op het draagvlak bij de omwonenden?

Antwoord

Draagvlak onder omwonenden kan niet alleen worden bereikt met een veelbelovende techniek. Hiervoor is communicatie, begrip en kennis nodig alsmede technieken waarmee de omgevingsoverlast zo beperkt mogelijk wordt gehouden. Het is aan ondernemers en decentrale overheden om dit in vergunningverlening van mestverwerkingsinitiatieven vorm te geven.

Vraag 5

Bij een deel van de mestverwerking wordt uit drijfmest een – te exporteren – dikke fractie gemaakt. De rest, de zogenaamde dunne fractie, blijft in Nederland. Acht u dit een wenselijke ontwikkeling gezien de terugloop van het gehalte organische stof in de bodem in Nederland in het licht van de bodemvruchtbaarheid en (opvang van) klimaatregens en de vanuit klimaat perspectief gewenste binding van C (koolstof) in de bodem?

Antwoord

Dierlijke mest vormt maar een deel van de toevoeging van organische stof aan de bodem, ook is er opbouw door afstervende wortels of oogstresten, die in bouwland verantwoordelijk zijn voor 50 procent van de organische stof opbouw. Daarnaast heeft een agrariër de mogelijkheid om overige organische meststoffen (zoals compost) te gebruiken. Tenslotte wordt de stelling dat het gemiddelde organisch stof gehalte in de bodem terugloopt in Nederland niet onderbouwd met wetenschappelijke gegevens. Hierover geeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) in de laatste evaluatie van de Meststoffenwet aan dat aanscherping van de gebruiksnormen voor fosfaat en stikstof in dierlijke mest inderdaad de aanvoer van organische stoffen kan beperken, maar dat in de praktijk het gebruik van dierlijke

mest nauwelijks afneemt. Ook geeft het PBL aan dat in de akkerbouw het gebruik van overige organische meststoffen (zoals compost) toeneemt; in de periode 1985 tot 2015 is het organische stofgehalte voor grasland, bouwland (akkerbouw) en maïsland gemiddeld genomen stabiel tot stijgend. Uit een nadere analyse van trends in de periode 2005–2015 voor combinaties van gewasgroep-grondsoort-landbouwgebied blijkt ook geen daling van het organische stofgehalte.

Vraag 6

Beschouwt u de motie Van der Vlies c.s. als een randvoorwaarde bij het opstellen van het volgend actieprogramma?

Antwoord

De motie van der Vlies c.s. verzoekt de regering onder meer geen nieuwe extra lastenstijgingen door te voeren als gevolg van de implementatie van de Kaderrichtlijn Water (KRW) bovenop het Nitraatactieprogramma. Het opstellen van het zevende actieprogramma Nitraatrichtlijn, die tevens een bijdrage zal leveren aan het voldoen aan de doelen van de KRW, zal parallel lopen met de herbezinning op het mestbeleid. Ik betrek de mogelijke gevolgen voor ondernemers van eventuele lastenstijgingen bij deze herbezinning. Over de uiteindelijke kaders die ik aan het volgende actieprogramma verbind kan ik op dit moment niet vooruitlopen.

Vraag 7

In het zesde actieprogramma kiest u maatregelen die haalbaar zijn, zonder grote economische impact. Tegelijk stelt u dat het halen van doelen in 2027 forse ingrepen zal vereisen. U wilt nog niet vooruitlopen op de maatregelen in het zevende actieprogramma. De leden van de PvdA-fractie vinden dat u boeren helderheid moet bieden over de uitgangspunten en wettelijke randvoorwaarden op middellange termijn om daarmee voldoende zekerheid te bieden voor de ondernemers bij de inrichting en investeringen voor de middellange termijn. Deelt u deze opvatting? Zo niet, waarom niet? Zo ja, welke betekenis heeft dat voor de herbezinning van het mestbeleid?

Antwoord

Het zesde actieprogramma biedt voor vier jaar duidelijkheid. Zoals aangekondigd bij de aanbidding van het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn (Kamerstuk I, 33 037, nr. J, 22 december 2017) zal ik de komende periode benutten voor een fundamentele herbezinning op het mestbeleid en het bijbehorende stelsel van wet- en regelgeving waarvan de resultaten mede het fundament zullen vormen voor het volgende, zevende actieprogramma Nitraatrichtlijn. Zekerheid voor ondernemers bij inrichting en investeringen op de middellange termijn zal in deze herbezinning nadrukkelijk betrokken worden.

Vraag 8

Aan Nederland is de derogatie verleend voor slechts twee jaar. Aan welke criteria moet de Nederlandse wetgever voldoen voordat een volgende derogatie kan worden aangevraagd?

Antwoord

De Europese Commissie heeft derogatie verleend voor de jaren 2018 en 2019 met de mogelijkheid om een aanvraag voor verlenging in te dienen. Wanneer er overeenstemming is bereikt met de Europese Commissie over de in te dienen handhavingsstrategie (uiterlijk 30 september 2018) zal ik met de Europese Commissie in gesprek gaan over verlenging van de derogatie voor jaren 2020 en 2021.

Vraag 9

U stelt dat de gevolgen van een verschuiving van de consumptie van dierlijke naar plantaardige consumptie als gevolg van het klimaatbeleid voor de veehouderij in Europa en in Nederland niet eenduidig zijn. Kunt u dit toelichten?

Antwoord

Het klimaatbeleid is gebaseerd op emissies die vrijkomen op de productie-locatie en niet aan de hand van de locatie van consumptie. Indien de consumptie van plantaardige elementen in een dieet vergroot wordt ten koste van de consumptie van dierlijke elementen, zegt dit niets over de vermindering van broeikasgasemissies, wanneer de omvang en samenstelling van de veehouderij niet wijzigt.

Daarnaast zijn er ook klimaateffecten van de teelt van plantaardige producten voor humane consumptie te verrekenen. Nu leggen (permanente) graslanden aanzienlijk meer koolstof vast dan akkerbouwland. Met een groot nadeel: gras is vooralsnog niet geschikt als onderdeel van een humaan plantaardig dieet.

Vraag 10

Wat zijn de wettelijke randvoorwaarden die volgen uit het klimaatbeleid ten aanzien van de landbouwsector? Wanneer kan helderheid daarover verwacht worden?

Antwoord

Binnen de EU zijn onlangs verschillende wetgevende klimaatvoorstellen aangenomen, waarin de emissieruimte voor Nederland in de zogenaamde Effort Sharing Regulation (ESR) en de landgebruiksverordening («land use, land use change and forestry», de LULUCF verordening) ook klimaat-eisen stellen aan de emissies uit de land- en tuinbouw, inclusief die uit de veehouderij én, nieuw, ook vanaf 2021 aan emissies uit landgebruik.

Momenteel worden de afspraken uit het Regeerakkoord ten aanzien van klimaat uitgewerkt aan de hand van vijf sectorale klimaattafels, waaronder één voor landbouw en landgebruik. Naar verwachting zullen de tussenresultaten in de zomer aan de Tweede Kamer aangeboden worden, waarna nadere uitwerking zal plaatsvinden.

Vraag 11

Biologische en andere bedrijven die geen mestoverschot veroorzaken, zijn niet ontzien bij de recente kortingsmaatregelen in het kader van de fosfaatregelgeving. De leden van de PvdA-fractie vragen waarom u deze bedrijven niet heeft ontzien.

Antwoord

De positie van de biologische melkveehouderij is uitvoerig aan de orde geweest bij de totstandkoming van het fosfaatrechtenstelsel. Het mestproductieplafond (in termen van stikstof en fosfaat) voor melkvee maakt geen onderscheid naar biologisch of gangbaar, grondgebonden of niet-grondgebonden of naar de afzet van de geproduceerde mest. Al het melkvee in Nederland draagt bij aan de productie van fosfaat onder het melkveeplafond. Het fosfaatrechtenstelsel heeft tot doel de fosfaatproductie van de Nederlandse melkveehouderij te borgen. Daarom heeft de wetgever (waaronder de Staten-Generaal) de keuze gemaakt de fosfaatregelgeving voor al het melkvee en dus ook voor het biologische melkvee te laten gelden. Het naderhand uitzonderen van bepaalde groepen melkvee zou betekenen dat gegeven de gekozen systematiek de borging van het fosfaatplafond voor de melkveehouderij in het gedrang komt. Voorts wil ik erop wijzen dat de grondgebonden melkveebedrijven bij de introductie van het stelsel uitgezonderd zijn van de generieke korting van 8,3% ten opzichte van de peildatum. Dat betekent dat grondgebonden melkveehouders voor zover zij niet zijn gegroeid sinds 2 juli 2015, hun bedrijfs-

voering ongehinderd voort kunnen zetten. Gegeven het veelal grondgebonden karakter van de biologische melkveehouderij geldt dit ook voor de meeste biologische melkveehouders.

Vraag 12

Welk perspectief biedt u deze bedrijven in de toekomst om gevrijwaard te worden van generieke maatregelen bijvoorbeeld bij de maatregelen bij het volgende zevende actieprogramma?

Antwoord

Ik zal bij de herbezinning op het mestbeleid alle relevante aspecten betrekken, waaronder de positionering van mestoverschotten van bedrijven.

Vraag 13

Bedrijven die willen uitbreiden dienen fosfaatrechten te verkrijgen uit de fosfaatbank. Is dat ook aan de orde voor bedrijven die na uitbreiding ver onder de norm blijven? Zo ja, hoe verhoudt zich dat tot het principe dat de vervuiler betaalt (en de niet-vervuiler niet)?

Antwoord

Melkveeouders die hun veestapel willen uitbreiden, moeten over voldoende fosfaatrechten beschikken. Alle melkveeouders kunnen fosfaatrechten aankopen op de markt. In aanvulling daarop kunnen ondernemers die grondgebonden zijn een aanvraag indienen bij de fosfaatbank, als deze in werking is getreden. De fosfaatbank staat niet open voor niet-grondgebonden ondernemers. Ondernemers die alle fosfaat uit dierlijke mest die zij met hun fosfaatrechten kunnen produceren op hun eigen bedrijf kunnen aanwenden, hebben daarmee een voordeel ten opzichte van ondernemers die over onvoldoende grond beschikken om de op hun bedrijf geproduceerde mest te kunnen afzetten.

Vraag 14

Bedrijven die een uitstoot kennen van boven de 50 milligram nitraat per liter, kunnen in aanmerking komen voor derogatie. Hoeveel bedrijven betreft het (ongeveer)? En hoe verhoudt zich dat tot de doelstelling van de Nitraatrichtlijn? Hoe verhoudt zich dat tot het principe «de vervuiler betaalt»? En wanneer de Europese Commissie daarvoor de ruimte geeft, heeft u hierin een eigen verantwoordelijkheid van afweging? Welke uitstraling heeft deze mogelijkheid op de door u geachte cultuuromslag in de sector?

Antwoord

De Europese Commissie kan lidstaten een derogatie van de Nitraatrichtlijn verlenen op basis van overeenstemming over een actieprogramma dat dient te voldoen aan de voorwaarden die de Nitraatrichtlijn stelt. Daarbij is wetenschappelijke onderbouwd dat een hogere stikstofgift uit dierlijke mest dan de standaard van 170 kilogram nitraat per hectare in de Nitraatrichtlijn geen negatief effect op de waterkwaliteit heeft. Derogatie is aldus een onderbouwde uitzondering om meer dierlijke mest toe te passen bij die bedrijfstypen waar mest op een effectieve manier door een gewas benut wordt.

Uit de twaalfde derogatierapportage¹⁰ blijkt dat de grondwaterkwaliteit onder derogatiebedrijven gemiddeld genomen goed is. Ook laten vergelijkingen zien dat op derogatiebedrijven gemiddeld lagere concentraties nitraat in het uitspoelingswater in de wortelzone worden gemeten

¹⁰ RIVM- rapport «Landbouwpraktijken en waterkwaliteit op landbouwbedrijven aangemeld voor derogatie in 2016» – 2018-0041

dan het gemiddelde van alle landbouwbedrijven. Het principe «de vervuiler betaalt» en de relatie met het sectorplan ter bevordering van cultuuromslag is mijn inziens hier dan ook niet noodzakelijk van toepassing.

Vraag 15

Waarom wordt bij het verlenen van de toestemming van derogatie op bedrijfsniveau door de regering de motie-Reuten (SP) c.s. over een wijzigingswet betreffende grondgebondenheid niet betrokken?

Antwoord

Grondgebondenheid is geen voorwaarde die volgt uit de derogatiebeschikking zoals deze door de Europese Commissie is afgegeven op 31 mei jl.

Vraag 16

Is er een verantwoordelijkheid bij de uitvoering van de Kader Richtlijn Water (KRW) bij de provincie en/of regionaal waterbeheerder die voortvloeien uit de meststoffenwetgeving?

Antwoord

Het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn wordt geïmplementeerd in de mestwet- en regelgeving. Met de maatregelen in het actieprogramma wordt een bijdrage geleverd aan het voldoen aan de doelen van de KRW voor zover de actuele landbouwpraktijk verantwoordelijk is voor emissies van stikstof en fosfor naar grond- en oppervlaktewater die het bereiken van de KRW-doelen belemmeren. De maatregelen van het zesde actieprogramma leiden niet tot in de meststoffenwetgeving te beleggen verantwoordelijkheden bij regionale partijen in het kader van de KRW.

Vraag 17

Bent u bereid over de toestemming van derogatie voor een bedrijf vooraf advies te vragen aan de provincies en/of regionaal waterbeheerders?

Antwoord

Ik zie geen meerwaarde in zo'n constructie aangezien de Europese derogatievoorwaarden die zijn opgenomen in de Uitvoeringsregeling Meststoffenwet, bijvoorbeeld dat een bedrijf over minimaal 80% grasland beschikt, ertoe leiden dat de grondwaterkwaliteit bij derogatiebedrijven gemiddeld genomen goed is.

Vraag 18

De leden van de PvdA-fractie vragen of u bereid bent de compartimentering van de mestoverschotgebieden in de toekomst op basis van een advies van de betrokken provincies te herzien om cumulatie van mestoverschotten te beperken.

Antwoord

Ik ben van mening dat de huidige compartimentering de mestoverschotgebieden goed karakteriseert en ik heb geen voornemen dit op korte termijn te herzien. Ik werk aan een fundamentele herbezinning van het mestbeleid, waarin een breed scala aan partijen inbreng kan leveren. Provincies kunnen daarbij aangeven waarom zij het wenselijk achten de compartimentering te herzien.

Vragen en opmerkingen van de leden van de GroenLinks-fractie

Vraag 19

De derogatie voor de Nitraatrichtlijn is slechts voor twee jaar verleend, in plaats van vier jaar. Graag uw reactie hierop.

Antwoord

Het is goed dat er duidelijkheid is over de derogatie en dat de sector hier de komende tijd mee vooruit kan. Dit is van economisch belang voor de sector maar zeker ook voor het milieu, gezien het positieve effect op de waterkwaliteit door het gebruik van grasland in plaats van maïsland. Vanwege vragen die zijn gerezen over de naleving van de mestregels in Nederland heeft de Europese Commissie besloten de derogatie voor twee jaar in plaats van vier jaar te verlenen. Ik deel het belang dat de Europese Commissie hecht aan de aanpak van mestfraude volledig. Het is cruciaal dat de naleving van mestregels in Nederland verbetert, niet alleen ter verantwoording van de derogatie richting Brussel en andere Lidstaten, maar vooral ook ter verantwoording van de positie van de landbouwsector richting de Nederlandse maatschappij.

Vraag 20

Deelt u de analyse van deze leden dat de Europese Commissie niet gerust is op de effectiviteit van het door Nederland ingediende programma?

Antwoord

Nee, deze analyse deel ik niet. Indien de Europese Commissie derogatie verleent aan een lidstaat dient er met die lidstaat overeenstemming te zijn over het actieprogramma én is het derogatieverzoek van die lidstaat wetenschappelijk onderbouwd. Dat is het geval voor het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn 2018–2021 en de derogatie die voor de jaren 2018 en 2019 aan Nederland is verleend. Derogatie is voor twee jaar verleend als gevolg van zorg die de Europese Commissie heeft over de naleving van mestregels en ziet niet op de effectiviteit van het ingediende zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn.

Vraag 21

Betekent dit dat de kritiek van de Commissie m.e.r. op de Nederlandse plannen gedeeld wordt door de Europese Commissie?

Antwoord

Zoals ik in de eerdere beantwoording van soortgelijke vragen van uw fractie heb aangegeven, (Eerste Kamer 33 037, nr. K, 25 mei 2018) is het advies van de Commissie voor de m.e.r. op het ontwerpzesde actieprogramma betrokken bij de besluitvorming over het definitieve actieprogramma en heeft dit advies op onderdelen tot aanpassingen in het definitieve actieprogramma geleid. Ook zijn de aanbevelingen van de Commissie voor de m.e.r. van een reactie voorzien in het definitieve actieprogramma. Aansluitend heeft Nederland overeenstemming met de Europese Commissie bereikt over de invulling van het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn 2018–2021.

Vraag 22

Welke consequenties verbindt u aan het toekennen van een derogatie voor slechts twee jaar?

Antwoord

De urgentie van de aanpak van mestfraude blijft en de naleving van de mestregels dient op orde te zijn. Conform de derogatiebeschikking zoals deze 31 mei jl. is gepubliceerd zal ik uiterlijk 30 september 2018 een versterkte handhavingsstrategie indienen bij de Europese Commissie. Aansluitend zal ik in gesprek gaan met de Europese Commissie over verlenging van de derogatie voor de jaren 2020 en 2021.

Vraag 23

Met name voor uitspoelingsgevoelige zand- en lössgronden is de aanpak onvoldoende om aan de Nitraatrichtlijn te voldoen. Zult u eerder dan

medio 2019, zoals u in antwoorden aangaf, met extra maatregelen komen om aan de voorwaarden voor derogatie voor de Nitraatrichtlijn te voldoen?

Antwoord

Er is geen relatie met de voorwaarden die de Europese Commissie stelt in de derogatiebeschikking die aan Nederland is verleend.

Ten aanzien van uitspoelingsgevoelige zand- en lössgronden is bij de evaluatie van de Meststoffenwet aangegeven dat het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) concludeert dat het mestbeleid en de mestregeling effectief is maar onvoldoende om tot volledig doelbereik te komen. De streefwaarde van 50 milligram nitraat per liter in het bovenste grondwater wordt bijna overal in Nederland gehaald, met uitzondering van het zuidelijk zandgebied. PBL stelt vast dat er landbouwkundig weinig ruimte is voor aanscherping van de stikstofgebruiksnormen en wijst er op dat er aanwijzingen zijn dat een deel van de overschrijding van het nitraatdoel in het zuidelijk zandgebied mogelijk het gevolg is van mestfraude.

In reactie op deze conclusies heb ik aangegeven dat het positief is dat het mestbeleid in het algemeen effectief blijkt. In lijn met de vaststelling van PBL dat er weinig ruimte is voor generieke aanscherping van stikstofgebruiksnormen, heb ik daar van afgezien. Wel wordt gedurende de looptijd van het zesde actieprogramma een evaluatie van de stikstofgebruiksnormen en stikstofwerkingscoëfficiënten (paragraaf 5.2.1 van het actieprogramma) uitgevoerd, om op grond daarvan zo nodig tot herziening van beiden te komen.

De aanpak van mestfraude heeft mijn uitdrukkelijke aandacht. Ik zal uw Kamer hier direct na het zomerreces nader over informeren.

Mogelijk zijn extra juridisch verplichte maatregelen aan de orde in relatie tot de bestuursovereenkomst «Aanvullende aanpak nitraatuitspoeling uit agrarische bedrijfsvoering in specifieke grondwaterbeschermingsgebieden» waarmee afspraken zijn gemaakt over de inzet in specifieke grondwaterbeschermingsgebieden zoals aangekondigd in het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn. Uiterlijk 30 juni 2019 beslissen de partijen die de bestuursovereenkomst hebben getekend in een Bestuurlijk Overleg of er voldoende voortgang is in de uitvoering van deze bestuursovereenkomst. Indien onverhoopt in één of meer van de gebieden onvoldoende perspectief op doelbereik wordt geconstateerd, bezien partijen welke noodzakelijke acties dan genomen moeten worden om nitraatgerelateerde knelpunten op te lossen in de betreffende gebieden.

Vraag 24

U geeft in uw beantwoording aan dat u voor de zomer met een visie op landbouw en natuur in Nederland zal komen. Wanneer kunnen de leden die visie verwachten?

Antwoord

Ik verwacht mijn visie op landbouw en natuur direct na het zomerreces aan uw Kamer toe te zenden.

Vragen en opmerkingen van de leden van de Partij voor de Dieren-fractie

Vraag 25

Hoe rechtvaardigt u het keer op keer offeren van grote aantallen gezonde dieren aan een kennelijk falend systeem dat gedreven wordt door perverse prikkels, een «race to the bottom» en een hevige concurrentiestrijd tussen «cowmunities» en agrarische gezinsbedrijven?

Antwoord

Mijn beleid is gericht op de verdere verduurzaming en vernieuwing van de veehouderij tot economisch toekomstbestendige en maatschappelijk gewaardeerde ketens. De veehouderij moet produceren binnen de Europese en nationaalrechtelijke randvoorwaarden. Het overschrijden van het nationaal fosfaatplafond noopte tot ingrijpende maatregelen zoals het versneld afvoeren van melkvee – waarbij afvoer naast slacht ook via export kon worden gerealiseerd – en de invoering van het stelsel van fosfaatrechten. Wanneer het huidige fosfaatrechtenstelsel is gestabiliseerd zie ik niet dat nog gezonde dieren moeten worden afgevoerd om aan mestregelgeving te voldoen. Een boer kan via de reguliere vervanging van melkkoeien immers sturen op zijn veebestand, in overeenstemming met de op het bedrijf aanwezige fosfaatrechten.

Vraag 26

Kunt u aangeven hoeveel agrarische gezinsbedrijven in de afgelopen vijftig jaar gestopt zijn en hoe de ontwikkeling van het aantal dieren per bedrijf in diezelfde periode is geweest?

Antwoord

Er zijn geen gegevens over het aantal agrarische gezinsbedrijven. In onderstaande tabellen is het aantal bedrijven, het aantal dieren en het gemiddeld aantal dieren per bedrijf weergegeven voor runderen, varkens, kippen en overig (bron: CBS Statline Landbouw).

<i>Aantal bedrijven (* 1000)</i>	<i>1970</i>	<i>1980</i>	<i>1990</i>	<i>2000</i>	<i>2010</i>	<i>2017¹</i>
met rundvee	131	87	65	46	33	26
met varkens	76	42	28	15	7	4
met kippen	53	8	5	4	2	2
Overig	71	46	92	42	32	19

¹ voorlopige cijfers

<i>Aantal dieren (* miljoen)</i>	<i>1970</i>	<i>1980</i>	<i>1990</i>	<i>2000</i>	<i>2010</i>	<i>2017¹</i>
runderen	4,3	5,2	4,9	4,1	4,0	4,1
Varkens	5,5	10,1	13,9	13,1	12,2	12,4
kippen (leghen- nen en vleeskui- kens)	55,4	76	85,4	94,9	92,6	94,6
Overig	2,0	0,9	2,3	2,8	2,6	2,3

¹ voorlopige cijfers

<i>Gemiddeld aantal dieren/bedrijf (* 1.000)</i>	<i>1970</i>	<i>1980</i>	<i>1990</i>	<i>2000</i>	<i>2010</i>	<i>2017¹</i>
Rundvee	32	60	75	89	121	158
Varkens	72	240	496	873	1.742	3.100
Kippen	1.045	9.500	17.080	23.725	46.300	47.300
Overig	28	20	25	67	81	121

¹ voorlopige cijfers

Vraag 27

In 2005 heeft Staatssecretaris Van Geel in antwoord op Kamervragen al laten weten dat vlees (en daarvan afgeleid zuivel) tot de meest milieubelastende onderdelen van ons voedselpakket behoren. Sindsdien zijn er tal

van rapporten verschenen van adviesorganen van de regering die constateren dat mestoverschotten leiden tot ernstige klimaatschade, schade aan de biodiversiteit en aantasting van natuur en volksgezondheid. Deelt u de opvatting dat slechts een drastische, structurele inkrimping van de veestapel soelaas kan bieden voor de genoemde problemen en dat de vrije markt amoreel is en deze problemen niet oplost? Bent u bereid sturing te geven aan een proces van structurele inkrimping van de veestapel als maatregel tegen de genoemde problemen? Zo nee, waarom niet? Zo ja, op welke termijn en wijze, zo vragen de leden van de Partij voor de Dieren-fractie.

Antwoord

Nee. Een verdere verduurzaming van de land- en tuinbouw is noodzakelijk met een minimale uitstoot van klimaat- en milieubelastende stoffen, zuinig en circulair gebruik van grondstoffen en een zorgvuldige omgang met biodiversiteit. De land- en tuinbouw heeft hier de afgelopen jaren forse stappen in gezet. Mijn beleid is erop gericht door het gefaseerd aanscherpen van randvoorwaarden, stimuleringsmaatregelen en afspraken met ketenpartijen te komen tot een economisch toekomstbestendige en duurzaam producerende land- en tuinbouw.